

Toplumun Madde Kullanım Bozukluğu Olan Kadınlara Yönelik Tutum ve Davranışları

Attitudes and Behaviors of Society towards Women with Substance Use Disorder

Gözde Yılmaz Tuncel ¹ , Derya Şaşman Kaylı ¹ , Görkem Yaraşbaşı ²

1. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa

2. Ege Üniversitesi, İzmir

Abstract

Objective: The aim of this research is to determine the attitudes and behaviors of the society towards women illicit substance use and to examine the relationship between these attitudes and sociodemographic variables.

Method: The population aged 18 and over was included in the study, which was carried out in a cross-sectional type with a quantitative method. In addition to sociodemographic questions, a questionnaire about attitudes towards women using addictive substances and the Attitudes and Behaviors Scale for Individuals Using Addictive Substances (BYMT) were used. The study was conducted online with 410 people reached through Google Forms and of the participants were 50% female and 50% male.

Results: Men have more negative attitudes and thoughts towards women who use illegal substances, negative attitudes decrease as the level of education increases, and people living in villages or towns until they reach the age of 18 have higher negative attitudes than people living in the province. In addition, participants who have negative attitudes towards individuals who use illegal substances are more likely to agree that women using illegal substances deserve violence, they are difficult to be treated, and men's use of illegal substances is more acceptable.

Conclusion: Stigmatizing attitudes and behaviors towards female addicts may reduce the visibility of women in the field of substance use and adversely affect the process of applying for treatment. The implementation of community-based studies and psychosocial treatment processes that consider gender differences will support the struggle against substance addiction.

Keywords: Substance use disorder, woman, addiction, attitude

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı, toplumun yasa dışı bağımlılık yapıcı madde kullanan kadınlara yönelik tutum ve davranışlarını tespit etmek ve bu tutumların sosyodemografik değişkenlerle ilişkisini incelemektir.

Yöntem: Nicel yöntemle kesitsel türde gerçekleştirilmiş olan çalışmaya 18 yaş ve üzeri nüfus dahil edilmiştir. Araştırmada, sosyodemografik soruların yanı sıra literatür desteğiyle oluşturulmuş bağımlılık yapıcı madde kullanan kadınlara yönelik tutumları ele alan soru formu ve Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutum ve Davranışlar Ölçeği (BYMT) kullanılmıştır. Çalışma Google Forms aracılığıyla ulaşılan 410 kişiyle online olarak gerçekleştirilmiştir ve katılımcıların %50'si kadın %50'si erkektir.

Bulgular: Yasa dışı madde kullanan kadınlara yönelik erkeklerin daha fazla olumsuz tutum ve düşünceye sahip olduğu, eğitim düzeyi yükseldikçe olumsuz tutumların azaldığı ve 18 yaşına gelene kadar köyde veya ilçede yaşayan kişilerin ilde yaşayan kişilere kıyasla olumsuz tutumlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yasa dışı madde kullanan bireylere yönelik olumsuz tutumlar arttıkça katılımcıların, yasa dışı madde kullanan kadınlar şiddeti hak eder, tedavi olmaları zordur, erkeklerin yasa dışı madde kullanımı daha kabul edilebilirdir düşüncelerine katılma düzeyleri de artmaktadır.

Sonuç: Kadın bağımlılara yönelik damgalayıcı tutum ve davranışların, madde kullanım alanında kadınların görünürlüğünü azaltıp kadınların tedaviye başvurma süreçlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Toplum temelli çalışmaların ve cinsiyet farklılıklarını göz önünde bulunduran psikososyal tedavi süreçlerinin uygulanmasının madde bağımlılığı ile mücadelede destek sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Madde kullanım bozukluğu, kadın, bağımlılık, tutum

Giriş

Madde kullanım bozukluğu, bireyin bedensel ve ruhsal problemler yaşamasına neden olan bir hastalık olmasının yanı sıra sosyolojik ve ekonomik boyutları olan, bireyin içinde bulunduğu aileyi, çevreyi ve toplumsal yapıyı da olumsuz etkileyen bir halk sağlığı sorunu olarak ele alınmaktadır. Madde kullanım bozukluğunun yalnızca bireysel değil sosyal ve toplumsal riskler taşıması toplumun bağımlı bireylere yönelik düşünce ve davranışlarını olumsuz etkilemektedir.

Yapılan araştırmalarda, yasa dışı madde kullanımının toplumda “ahlaksızlık” ve “iradesizlik” olarak etiketlendiği, bağımlı bireylerin zarar verici davranışlarda bulunması olası kişiler olarak nitelendirildiği görülmektedir (1,2). Bu durum, bağımlı bireylerin toplumsal statü kaybına uğramasına, sosyal izolasyon ve ayrımcılık yaşamalarına neden olarak sağlık, barınma, istihdam ve eğitim gibi hizmetlere erişimlerini kısıtlayabilmektedir (3,4). Toplumun olumsuz tutumları, bu bireylerin madde kullanımını ailesinden ve çevresinden saklamasına, tedaviyi reddetmesine veya tedaviye başlama sürecini uzatmasına sebep olabilmektedir (5). Bununla birlikte damgalama, bağımlı bireylerin hem tedavi süreçlerini hem de tedavi sonrası sosyal hayata uyum süreçlerini olumsuz etkilemektedir (6).

Cinsiyetler arasındaki farklar göz önünde bulundurulduğunda, toplumsal cinsiyet kalıpları kapsamında bağımlı olan kadınların toplum tarafından daha fazla damgalandıkları görülmektedir (7-10). Bunun yanı sıra, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi tarafından kadınların madde kullanım bozukluğu tedavisi ile ilgili yayınlanan raporda, madde kullanım bozukluğu olan kadınların tedaviye başlamada erkeklere kıyasla daha büyük engellerle karşılaştığı ifade edilmiştir. Raporda, kadınların dezavantajlı yaşam koşulları, damgalama ve utanma, çocukların velayetini kaybetme korkusu, ailedeki bireylerin (özellikle erkek bireylerin) desteğinin eksikliği, eşini kaybetme korkusu ve tedavi için kadının eşinin iznine ihtiyaç duyması sosyokültürel engeller olarak belirtilirken; fiziksel ve cinsel istismar, kadının tedavisi esnasında çocuk bakımı hizmetlerinin eksikliği, hamile kadınlar için hizmetlerin eksikliği, tedavi programlarının yeri ve maliyeti ile ilgili sorunlar ve tedavi kurumlarındaki bekleme sıraları yapısal engeller olarak ele alınmıştır. Bunların dışında, cinsiyete duyarlı ve kanıta dayalı tedavi modellerinin eksikliği, kadın bağımlılar için doğum öncesi hizmetlerden çocuk koruma hizmetlerine, travma ve ruh sağlığı hizmetlerinden ulaşım ve barınma hizmetlerine kadar düşünülmüş kapsamlı bir hizmet biçiminin olmaması da birer engel olarak nitelendirilmiştir (11).

Kadınlar erkeklerden daha az alkol ve yasa dışı madde kullanıyor olmasına rağmen, kadınların madde kullanımıyla bağlantılı toplumsal sorunları erkeklere kıyasla daha şiddetli yaşadıkları ortaya konmuştur (8). Erkek bir bağımlı “serseri” olarak damgalanmakla birlikte nadiren evliliğine ve ebeveynliğine yönelik bir saldırıya maruz kalırken, bağımlı bir kadın toplumun kadınlık görüşü, eş ve anne rolleri ile çelişmekte, kötü kadın ve kötü anne şeklinde nitelendirilmektedir (12). Bu damgalayıcı tutumun ve davranışların kadınların tedaviye başvurma süreçlerini olumsuz etkilediğini ve madde kullanım alanında kadınların görünürlüğü azalttığını düşündürmektedir.

Ülkemizde kadınların madde kullanımı üzerine yapılan araştırmaların, madde kullanımının kadın sağlığına etkisi ve gebelik döneminde madde kullanımı üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (13-16). Ancak madde kullanımına başlamada, tedavi sürecinde ve tedavi sonrası sosyal uyum sürecinde çok önemli roller üstlenen toplumsal alanın bilgisi sınırlıdır. Bu noktadan hareketle bu araştırmanın amacı, bağımlılık yapıcı madde kullanan kadınlara yönelik toplumun tutumlarını ve bu tutumları etkileyen faktörleri tespit etmektir. Online olarak yapılan bu araştırmada; “Katılımcıların yasa dışı bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumları nasıldır? Katılımcıların yasa dışı bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumları ile yasa dışı madde kullanan kadınlara yönelik tutumları arasında bir ilişki var mıdır? Yasa dışı madde kullanan kadınlara yönelik tutumları etkileyen faktörler nelerdir?” sorularına yanıt aranmıştır.

Yöntem

Bu araştırmada, Türkiye’deki 18 yaş ve üzeri nüfusun yasa dışı bağımlılık yapıcı madde kullanan kadınlara yönelik tutumları kesitsel türde araştırılmıştır. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Etik Kurulu

10.02.2021 tarih ve E-20478486-050.04.04-28797 sayılı kararıyla araştırmanın etik açıdan uygun olduğu kararı verilmiştir. Katılımcılardan, gönüllü olarak katılmayı kabul ettiklerine dair onam alınmıştır.

Örneklem

Araştırmaya, katılmayı gönüllü olarak kabul eden 18 yaş ve üzerindeki kişiler dahil edilmiştir. Veriler Covid-19 pandemi koşulları nedeniyle 15.02.2021 ile 15.08.2021 tarihleri arasında Google Forms aracılığıyla sosyal medya platformlarından online olarak toplanmıştır. Gpower programı kullanılarak örnek büyüklüğü $power=0.95$, $\alpha=0.01$, d (etki büyüklüğü-effect size)=0.2 alındığında çift yönlü tek grupta minimum 382 kişi olarak hesaplanmıştır. Toplamda 711 katılımcıya ulaşılmış, bias oluşturmaması için kadın ve erkek katılımcı sayıları eşitlenerek 410 kişi araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen kadın katılımcılar, erkek katılımcıların yaş standartlarıyla benzer olacak şekilde rastgele olarak seçilmiştir.

İşlem

Online form hazırlandıktan sonra iki öğretim üyesi tarafından incelenmiş, sonrasında pilot çalışma yapılmış ve form elektronik açıdan test edilmiştir. Kişiler araştırmanın başlığı, ortalama doldurulma süresi ve dahil etme kriterlerinin yer aldığı bir mesaj ile araştırmaya davet edilmiştir. Katılımcılar Google oturumları üzerinden araştırmaya katılabilmişlerdir ve her bir oturum bir yanıt hakkıyla sınırlandırılmıştır. Sistem soruların boş bırakılmasına izin vermemiş ve katılımcılar önceki sayfalara geri dönerek yanıtlarını düzenleyebilmiştir. Anket formu 4 ekrandan ve toplamda 49 sorudan oluşmaktadır. Formu doldurmak ortalama 15 dakika sürmektedir. Katılımcılara katılımları için herhangi bir ücret ya da hediye verilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Sosyodemografik Bilgi Formu

Katılımcıların cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, 18 yaşına gelene kadar yaşadığı yer, çocuk sahibi olma durumu, aylık gelir düzeyi, sigara, alkol ve yasa dışı madde kullanma durumu, ailede veya yakın çevrede alkol ve yasa dışı madde kullanan birinin bulunma durumu, ailede ve yakın çevrede madde alkol veya madde bağımlılığı tedavisi görmüş birinin bulunma durumunu ele alan sorulardan oluşan 15 soruluk form yöneltilmiştir.

Madde kullanan kadınlara yönelik tutumları ele alan herhangi bir ölçüm aracına literatürde rastlanılmamıştır. Araştırmacılar tarafından literatür desteğiyle hazırlanmış, bağımlılık yapıcı madde kullanan kadınların aile yapısı ve aile içi ilişkileri, sosyal yaşamı ve tedavilerinin zorluğu ile ilgili konuları içeren 7 soru sorulmuştur. Bu sorular beşli likert formatında, hiç katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, biraz katılıyorum, tamamen katılıyorum şeklinde oluşturulmuştur.

Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutum ve Davranışlar Ölçeği (BYMT)

BYMT, Şaşman Kaylı ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş olup yasa dışı bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutum ve davranışların tespit edilmesini amaçlamaktadır (17). 27 sorudan oluşan ve tek faktörlü bir yapıya sahip olan ölçekte katılımcıların alabilecekleri minimum puan 27 maksimum puan ise 135'dir. Ölçekte toplam puanın yükselmesi bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik olumsuz tutumun arttığını göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı ,923 olup kuvvetli güvenilirliğe sahiptir, bu araştırmada ise BYMT ölçeğinin Cronbach Alfa değeri ,939 olarak bulunmuştur.

Veri Analizi

Veriler, tanımlayıcı istatistikler (sayı, yüzde, standart sapma, ortalama vb.), normallik analizlerinde Shapiro-Wilk testi kullanılarak değerlendirilmiştir. Yasa dışı bağımlılık yapıcı madde kullanan kadınlara yönelik tutumları ile BYMT arasındaki ilişki korelasyon analizleri ile tespit edilmiştir. Sosyodemografik değişkenlerin yasa dışı madde kullanan kadınlara yönelik düşünceler üzerine etkisini tespit edebilmek için Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Sıra ortalaması puanının artması daha yüksek düzeyde olumsuz düşünceleri ve tutumu ifade etmektedir. Kruskal Wallis H testi sonucunda farklılık gösteren değişkenlerin tespit

edilmesi için ikili kombinasyonlar halinde Mann Whitney U testi uygulanmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi 0,05 olarak ele alınmıştır.

Bulgular

Araştırmanın örneklem grubunun (n=410) %50'sinin kadın %50'sinin erkek olduğu, en küçüğü 18 ve en büyüğü 76 yaşında olmak üzere çoğunluğu %37,6 (n=154) oranıyla 18-29 yaş arası ve %28 oranıyla 42-53 yaş arası bireylerin oluşturduğu, en yüksek oranla %52,4'ünün (n=215) lisans mezunu olduğu ve bunu %16,6 (n=68) oranıyla önlisans mezunlarının, %15,1 (n=62) oranıyla lisansüstü eğitime sahip katılımcıların takip ettiği görülmektedir. Katılımcıların %45,9'u (n=188) evli, %44,4'ü (n=182) bekar ve %48'i (n=197) çocuk sahibidir. Katılımcıların %54,4'ü (n=223) aylık gelir düzeyini orta düzey olarak, %33,9'u (n=139) ise iyi olarak belirtmişlerdir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri

Özellikler	Sayı	Yüzde
Cinsiyet		
Kadın	205	%50
Erkek	205	%50
Yaş		
18-29 yaş arası	154	%37,6
30-41 yaş arası	99	%24,1
42-53 yaş arası	115	%28,0
54-65 yaş arası	32	%7,8
66-76 yaş arası	10	%2,4
Yaş Ort. ± SS	36,8±13,1	
Ortanca(min-max)	36,5 (18-76)	
Eğitim Durumu		
Okuryazar	4	%1
İlköğretim mezunu	10	%2,4
Ortaöğretim mezunu	51	%12,4
Önlisans mezunu	68	%16,6
Lisans mezunu	215	%52,4
Lisansüstü	62	%15,1
Medeni Durum		
Bekar	182	%44,4
Evli	188	%45,9
Boşanmış/Ayrı yaşıyor	40	%9,8
Çocuğu Olma Durumu		
Var	197	%48,0
Yok	213	%52,0
Ailenin Aylık Gelir Düzeyi		
Düşük	28	%6,8
Orta	223	%54,4
İyi	139	%33,9
Çok İyi	20	%4,9
Toplam	410	%100

Katılımcıların en yüksek oranlarla; %50.2'sinin (n=206) sigara kullanmadığı ve %24.1'inin hemen hemen her gün bir pakete yakın sigara kullandığı, %42.2'sinin (n=173) alkol kullanmadığı ve %25.4'ünün (n=104) yılda birkaç kez kullandığı, %86.8'inin (n=356) hayatlarında hiç yasa dışı bağımlılık yapıcı madde kullanmadığı, %7.6'sının (n=31) bir kez denediği ve %2.7'sinin (n=11) kullanmayı bıraktığı tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında katılımcıların, BYMT ölçeğinden en düşük 27 ve en yüksek 135 puan aldıkları ve ölçek toplum puan ortalamasının 85.45 ± 19.4 olduğu saptanmıştır. Bu oran katılımcıların yasa dışı bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik olumsuz tutumlarının olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Katılımcıların eğitim durumlarının ve 18 yaşına gelene kadar yaşadıkları bölgelerin yasa dışı madde kullanan kadınlara yönelik tutumlarla ilişkisi

Yasa dışı madde kullanan kadınların eş ve anne olması doğru değildir							
Sorular	Değişkenler	N	Sıra Ort,	sd	x²	p	Post Hoc
18 yaşına gelene kadar yaşanılan yer	İl (a)	220	190,98	2	7,629	0,022	a<b,c
	İlçe (b)	122	221,33				
	Köy/Kasaba (c)	68	224,07				
Eğitim durumu	Okuryazar (a)	4	193,00	5	14,801	0,011	c>e,f
	İlköğretim mezunu (b)	10	229,95				
	Ortaöğretim mezunu (c)	51	253,39				
	Önlisans mezunu (d)	68	204,33				
	Lisans mezunu (e)	215	203,30				
	Lisansüstü (f)	62	171,89				
Yasadışı madde kullanan kadınlar şiddeti hak eder							
Sorular	Değişkenler	N	Sıra Ort,	sd	x²	p	Post Hoc
18 yaşına gelene kadar yaşanılan yer	İl (a)	220	195,42	2	15,183	0,001	c>a,b
	İlçe (b)	122	204,51				
	Köy/Kasaba (c)	68	239,89				
Eğitim durumu	Okuryazar (a)	4	214,50	5	42,644	0,000	f<c<b e<c<b
	İlköğretim mezunu (b)	10	332,60				
	Ortaöğretim mezunu (c)	51	239,01				
	Önlisans mezunu (d)	68	214,01				
	Lisans mezunu (e)	215	196,88				
	Lisansüstü (f)	62	177,40				
Erkeklerin yasa dışı madde kullanması kadınlara kıyasla daha kabul edilebilirdir							
Sorular	Değişkenler	N	Sıra Ort,	sd	x²	p	Post Hoc
18 yaşına gelene kadar yaşanılan yer	İl (a)	220	188,71	2	14,555	0001	a<b,c
	İlçe (b)	122	222,55				
	Köy/Kasaba (c)	68	229,25				
Eğitim durumu	Okuryazar (a)	4	251,63	5	21,155	0,001	f<b,c
	İlköğretim mezunu (b)	10	281,20				
	Ortaöğretim mezunu (c)	51	232,69				
	Önlisans mezunu (d)	68	212,44				
	Lisans mezunu (e)	215	203,45				
	Lisansüstü (f)	62	167,45				

Yapılan Spearman Korelasyonu sonucunda, katılımcıların BYMT puanları ile yasa dışı madde kullanan kadınların tedavi olması zordur ($r=0.333$) ve yasadışı madde kullanan kadınların sosyal hayatı erkeklerden çok daha kötü biçimde etkilenir ($r=0.350$) düşüncelerine katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak zayıf

düzeyde ve pozitif yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, BYMT puanları ile yasadışı madde kullanan kadınlar şiddeti hak eder ($r=0.189$) ve erkeklerin yasa dışı madde kullanması kadınlara kıyasla daha kabul edilebilirdir ($r=0.111$) düşüncelerine katılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak çok zayıf düzeyde ve pozitif yönde bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Katılımcıların bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik olumsuz tutumları arttıkça, yasa dışı madde kullanan kadınların tedavi olmaları zordur, bu kadınların sosyal hayatı erkeklerden çok daha kötü biçimde etkilenir, tedavi olmaları zordur ve erkeklerin yasa dışı madde kullanması kadınlara kıyasla daha kabul edilebilirdir düşüncelerine katılma oranları da artmaktadır.

Katılımcıların bağımlılık yapıcı madde kullanan kadınlara yönelik tutumları ve BYMT puanları arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla Pearson Korelasyon testi yapılmıştır. Buna göre, BYMT puanları ve yasa dışı madde kullanan kadınlar problemlili ailelerden gelmektedir düşüncesine katılma düzeyleri ile zayıf düzeyde ($r=0.358$), yasa dışı madde kullanan kadınlar yoksul ailelerden gelmektedir düşüncesine katılma düzeyleri ile çok zayıf düzeyde ($r=0.219$) ve yasa dışı madde kullanan kadınların eş ve anne olması doğru değildir düşüncesine katılma düzeyleri ile orta düzeyde ($r=0.598$) ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik olumsuz tutumları arttıkça yasa dışı madde kullanan kadınların problemlili ve yoksul ailelerden geldiği, eş ve anne olmalarının doğru olmadığı düşüncelerine katılma düzeyleri de artmaktadır.

Katılımcıların sosyo-demografik değişkenlerinin yasa dışı madde kullanan kadınlara yönelik düşünceleri üzerine etkileri incelenmiştir. Yapılan Mann Whitney U testi sonucunda cinsiyet ile erkeklerin yasa dışı madde kullanımı kadınlara kıyasla daha kabul edilebilirdir düşüncesi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($U=18400$). Sıra ortalamaları incelendiğinde erkeklerin bu düşünceye katılma düzeylerinin kadınlara oranla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni ile katılımcıların yasa dışı madde kullanan kadınlar problemlili ailelerden gelmektedir, yoksul ailelerden gelmektedir, bu kadınların tedavi olması zordur, sosyal hayatı erkeklerden çok daha kötü biçimde etkilenir, eş ve anne olması doğru değildir, şiddeti hak eder düşünceleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Katılımcıların eğitim durumları ve 18 yaşına gelene kadar yaşadıkları bölge ile yasa dışı madde kullanan kadınların eş ve anne olması doğru değildir, şiddeti hak eder ve erkeklerin yasa dışı madde kullanması kadınlara kıyasla daha kabul edilebilirdir düşünceleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. 18 yaşına gelene kadar ilde yaşayan katılımcıların yasa dışı madde kullanan kadınların eş ve anne olması doğru değildir düşüncesine katılma durumlarının ilçe ve köy/kasabada yaşayan katılımcılardan daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyine göre bakıldığında bu düşünceye ortaöğretim mezunlarının katılma düzeyinin daha yüksek olduğu ve bu noktada lisans ve lisansüstü gruplardan farklılaştığı bulunmuştur (Tablo 2).

18 yaşına gelene kadar köy/kasabada yaşayan katılımcıların yasa dışı madde kullanan kadınlar şiddeti hak eder düşüncesine katılma düzeylerinin daha yüksek olduğu ve köyde büyüyenlerin il ile ilçeden farklılaştığı sıra ortalaması puanlarında ve post hoc testi sonucunda görülmektedir. Eğitim düzeylerine göre yasa dışı madde kullanan kadınlar şiddeti hak eder düşüncesine katılma düzeylerine bakıldığında hem lisansüstü, ortaöğretim ve ilköğretim mezunu grupları arasında hem de lisans mezunu ile ortaöğretim ve ilköğretim mezunu grupları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Eğitim durumları arttıkça katılımcıların bu düşünceye katılma düzeyleri azalmıştır (Tablo 2).

Erkeklerin yasa dışı madde kullanması kadınlara kıyasla daha kabul edilebilirdir düşüncesine 18 yaşına gelene kadar köy/kasabada yaşayan katılımcıların katılma düzeylerinin daha yüksek olduğu, il ve ilçeden farklılaştığı tespit edilmiştir. Eğitim düzeylerine göre erkeklerin yasa dışı madde kullanması kadınlara kıyasla daha kabul edilebilirdir düşüncesine katılma düzeylerine bakıldığında, eğitim düzeyi yükseldikçe bu düşünceye katılma düzeylerinin düştüğü görülmektedir. Anlamlı farklılığın lisansüstü, ilköğretim ve ortaöğretim mezunu gruplarından kaynaklandığı tespit edilmiştir (Tablo 2).

Yapılan Kruskal Wallis H testi sonucunda katılımcıların yaşları ile yasa dışı madde kullanan kadınların sosyal hayatı erkeklerden çok daha kötü biçimde etkilenir düşüncesine katılma durumları arasında istatistiksel

açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($\chi^2=15.833$, $p<0.05$). Post hoc testi sonucunda bu farklılığın, 18-29 yaş arası ile 42-53 ve 54-65 yaş aralığındaki gruplardan kaynaklandığı, yaş arttıkça katılımcıların sıra ortalaması puanlarının arttığı yani bu düşünceye katılma düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların alkol kullanma durumları ile yasa dışı madde kullanan kadınlar problemleri ailelerden gelmektedir ($\chi^2=21.014$), eş ve anne olması doğru değildir ($\chi^2=32.068$) düşüncelerine katılma düzeyleri arasında yapılan Kruskal Wallis H testi sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Katılımcıların alkol kullanma düzeyleri arttıkça sıra ortalaması puanlarının ve bu düşünceye katılma düzeylerinin azaldığı tespit edilmiştir. Yasa dışı madde kullanan kadınların eş ve anne olması doğru değildir düşüncesine katılma düzeylerinin de haftada bir iki defa alkol kullananlar ile kullanmayanlar arasında farklılaştığı, kullanmayanların sıra ortalaması puanlarının daha yüksek olduğu başka bir deyişle bu düşünceye katılma düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların yasa dışı madde kullanan kadınlara yönelik düşünce ve tutumlarını etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla sorgulanan bir başka durum, ailelerinde veya yakın çevrelerinde alkol kullanan, yasa dışı madde kullanan ve bağımlılık tedavisi görmüş birinin varlığıdır. Ailesinde ve yakın çevresinde bağımlılık tedavisi görmüş birisi bulunan katılımcıların sayısı oldukça azdır ($n=37$) ve bu değişken ile madde kullanan kadınlara yönelik düşünce ve tutumlar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bunun aksine katılımcıların ailesinde ve yakın çevresinde düzenli olarak alkol kullanan birinin varlığı ile yasa dışı madde kullanan kadınların tedavi olması zordur ($U=16208$), eş ve anne olması doğru değildir ($U=15674$) ve şiddeti hak eder ($U=17281$) düşüncelerine katılma düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Çevresinde düzenli olarak alkol kullanan biri olan katılımcıların sıra ortalamaları, bu düşüncelere katılma düzeyleri olmayanlara kıyasla daha düşüktür. Yine ailesinde ve yakın çevresinde yasa dışı madde kullanan bireylerin olması ile katılımcıların yasa dışı madde kullanan kadınların problemleri ailelerden gelmektedir ($U=6182$), tedavi olmaları zordur ($U=6329$), sosyal hayatları erkeklerden çok daha kötü biçimde etkilenir ($U=6253$), eş ve anne olması doğru değildir ($U=6284$) düşüncelerine katılma düzeyleri ile arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Ailesinde ve yakın çevresinde yasa dışı madde kullanan biri olan katılımcıların sıra ortalamaları yani bu düşüncelere katılma düzeyleri olmayanlara kıyasla daha düşüktür.

Tartışma

Çalışma kapsamında elde edilen veriler katılımcıların bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik olumsuz tutumlarının olduğunu göstermektedir. Yasa dışı madde kullanan bireylere yönelik olumsuz tutumlar arttıkça yasadışı madde kullanan kadınlara yönelik; tedavi olmaları zordur, sosyal hayatı erkeklerden çok daha kötü biçimde etkilenir, şiddeti hak eder, yoksul ailelerden gelmektedirler, problemleri ailelerden gelmektedirler, eş ve anne olmaları doğru değildir düşüncelerine katılım oranları da artmaktadır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, toplumun bağımlılık yapıcı madde kullanan kadınları, kadın kimliğinin karakteristik özelliklerine aykırı oldukları için erkeklere göre daha fazla damgaladıkları, 'kötü kadın' ve 'ahlaksız' olarak etiketledikleri görülmektedir (18-21).

Erkeklerin yasa dışı madde kullanması kadınlara kıyasla daha kabul edilebilirdir görüşüne, erkeklerin katılma oranının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yapılan araştırmalar, toplumun madde kullanan kadınları erkeklere kıyasla daha fazla damgalama eğiliminde olduklarını göstermektedir (22). Aynı zamanda bağımlılık yapıcı madde kullanan gruplar arasında damgalanma oranı en yüksek olan kişilerin kadınlar olduğu görülmektedir (9). Bu araştırmada, katılımcıların 18 yaşına gelene kadar yaşadıkları yerin (köy, kasaba, ilçe, il) madde kullanan kadınlara yönelik düşünceleri üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Madde kullanan kadınlar şiddeti hak eder ve erkeklerin madde kullanması kadınlara kıyasla daha kabul edilebilirdir düşüncelerine katılım düzeylerinin 18 yaşına gelene kadar köy/ kasabada yaşayan katılımcılarda daha yüksek olduğu; madde kullanan kadınların eş ve anne olması doğru değildir düşüncesine katılma düzeylerinin ise köy/kasabada yaşayanlarda daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Köy/kasaba gibi kırsal bölgelerde, geleneksel kültürün ve toplumsal cinsiyet normlarının daha belirgin olarak yaşanıyor olmasının katılımcıların düşüncelerini etkileyebileceği düşünülmektedir. Benzer şekilde madde kullanan

kadınların eş ve anne olması doğru değildir söylemine daha az katılmalarının sebebi, yine toplumsal cinsiyet normları kapsamında kadının temel görevleri arasında eş ve anne olma figürlerinin yer alıyor olması ve her ne olursa olsun bu figürlerin kadının hayatında yer alması gerektiği düşüncesi ile ilişkilendirilebilir. Literatürde, katılımcıların 18 yaşına gelene kadar yaşadıkları yer ile madde kullanan kadınlara yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığı için bu verileri karşılaştırma olanağı bulunamamıştır.

Katılımcıların eğitim düzeyleri yükseldikçe; erkeklerin madde kullanması kadınlara kıyasla daha kabul edilebilirdir, bu kadınlar şiddeti hak eder ve bu kadınların eş ve anne olması doğru değildir düşüncelerine katılma oranlarının azaldığı görülmüştür. Yapılan araştırmalar, madde kullanan kadınların erkeklere kıyasla aile içi şiddete maruz kalma olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir (23). Bunun yanı sıra kadınların madde kullanımı ile ilgili yapılan araştırmaların daha çok hamilelik ve çocuklar üzerindeki etkisi üzerine odaklandığı görülmektedir (24-30). Annelik rolüne atfedilen değerler sebebiyle, madde kullanan kadınların annelik rolünü ihlal ettikleri düşünülmektedir. Bu sebeple bağımlılık yapıcı madde kullanan kadınların, annelerin babalara oranla çok daha fazla damgalamayla karşılaştığı çeşitli araştırmalarda ortaya konulmuştur (7,30,31).

Araştırma kapsamında, yakın çevrelerinde yasa dışı bağımlılık yapıcı madde kullanan biri bulunan katılımcıların, bulunmayanlara kıyasla kadın bağımlılara yönelik olumsuz tutumlarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu ilişki, bağımlılık yapıcı madde kullanan kadınlar problemlili ailelerden gelmektedir, tedavi olmaları zordur, sosyal hayatları erkeklerden daha kötü etkilenir, eş ve anne olması doğru değildir düşüncelerinde görülmektedir. Yapılan araştırmalarda, yakın çevrede madde kullanan birinin bulunmasının madde kullanan kişilere yönelik algıları olumlu etkilediğini ortaya koymaktadır (2,32) Konuyla ilgili yapılan başka bir araştırmada, madde kullanımıyla ilgili benzer deneyimleri gören ya da yaşayan insanların daha fazla empati geliştirebildikleri ve dolayısıyla bağımlı bireyleri daha az damgaladıkları belirtilmiştir (33). Bireylerin, madde bağımlılığı ile ilgili bilgi sahibi olmaması durumu da damgalamayı tetikleyen bir faktör olabilir. Ancak, konuyla ilgili bilgilendirici eğitim verilmesinin damgalamayı azalttığını tespit eden araştırmaların yanı sıra (34,35), eğitimin damgalama oranlarını değiştirmede tespit eden araştırmalar da mevcuttur (36,37).

Bu araştırma, araştırmada kullanılan ölçüm araçları ve bu araçların uygulandığı katılımcılar ile sınırlıdır. Araştırmanın yüz yüze değil online yapılmış olması da araştırmanın sınırlılıkları arasındadır. Bunun yanı sıra, kadınların madde kullanımı üzerine ülkemizde yapılan araştırmaların kadın sağlığı ve gebelik süreci üzerine yoğunlaşması nedeniyle (13-16), toplumun bağımlılık yapıcı madde kullanan kadınlara yönelik tutumlarını araştıran bu çalışmanın bulgularının literatüre, toplum temelli çalışmalara ve cinsiyet farklılıklarını göz önünde bulunduran psikososyal tedavi alanına yeni bir bakış açısı getireceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak; araştırmamız bulgularının da gösterdiği gibi toplumun bağımlı bireylere yönelik olumsuz ve damgalayıcı tutumları, bu bireylerin ayrımcılığa uğramasına neden olmakta, sağlık, barınma, istihdam ve eğitim gibi hizmetlere erişimlerini zorlaştırmaktadır. Cinsiyetler özelinde toplumun bağımlı bireylere yönelik tutumlarını anlayabilmek kuşkusuz kadınların ve erkeklerin bağımlılık süreçlerinde ortaya çıkan ihtiyaçların tespit edilmesinde, önleme ve tedavi etme süreçlerinin planlanmasında oldukça önemli görünmektedir. Çalışmanın bulgularının da gösterdiği gibi toplumun erkek bağımlı bireylere tutumları, kadınlara nispeten daha olumlu ve kabul edilebilirdir bu durum bağımlı kadın bireyler toplum tarafından daha fazla damgalandığını göstermektedir. Bu durum, kadınların tedaviye erişimini, tedaviyi devam ettirme süreçlerini etkilediği gibi, tedavi sonrası, sosyalizasyon süreçlerini de olumsuz etkilemekte, bağımlılık tedavi süreçlerinde oldukça önemli olan sosyal destek mekanizmalarından faydalanabilme durumlarını da zayıflatmaktadır. Bu kapsamda, madde bağımlılığı ile mücadelede toplum temelli çalışmaların ve cinsiyet farklılıklarını göz önünde bulunduran psikososyal tedavi süreçlerinin uygulanmasının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynaklar

1. Mushtaq S, Mendes V, Nikolaou V, Luty J. Analysis of the possible components of stigmatised attitudes towards depression and heroin dependence. J Subst Use 2015; 20(6): 399-406.

2. Bookel L, Brouwers E, Weeghel J, Garretsen H. Comparing stigmatising attitudes towards people with substance use disorders between the general public, GPs, mental health and addiction specialists and clients. *Int J Soc Psychiatry* 2015; 61(6): 539-549.
3. Ronzani T, Higgins Biddle J, Furtado E. Stigmatization of alcohol and other drug users by primary care providers in Southeast Brazil. *Soc Sci Med* 2009; 69(7): 1080-1084.
4. Yang L, Wong LY, Grivel MM, Hasin DS. Stigma and substance use disorders: an international phenomenon. *Curr Opin Psychiatry* 2017; 30(5): 378-388.
5. Corrigan PW, Kuwabara SA, O'Shaughnessy J. The public stigma of mental illness and drug addiction: Findings from a stratified random sample. *J Soc Work* 2009; 9(2): 139-147.
6. Brener L, von Hippel W, von Hippel C, et al. Perceptions of discriminatory treatment by staff as predictors of drug treatment completion: utility of a mixed methods approach. *Drug Alcohol Rev* 2010; 29(5): 491-497.
7. Becker, JB, McClellan M, Reed G. Sociocultural context for sex differences in addiction. *Addict Biol* 2016; 21(5): 1052-1059.
8. Otiashvili D, Kirtadze I, O'Grady KE. Access to treatment for substance-using women in the Republic of Georgia: Socio-cultural and structural barriers. *Int J Drug Policy* 2013; 24(6): 566-572.
9. Lloyd C. Sinning and Sinned Against: The Stigmatisation of Problem Drug Users. London: UK Drug Policy Commission. Policy Report, 2010.
10. Stringer KL, Baker EH. Stigma as a barrier to substance abuse treatment among those with unmet need: an analysis of parenthood and marital status. *J Fam Issues* 2018; 39(1): 3-27.
11. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Substance Abuse Treatment and Care For Women: Case Studies And Lessons Learned. New York: United Nations, 2004. .
12. Peralta RL, Jauk D. A brief feminist review and critique of the sociology of alcohol-use and substance-abuse treatment approaches. *Sociol Compass* 2011; 5(10): 882-897.
13. Genç S, Mihmanlı V. Madde bağımlılığı ve gebelik. *Okmeydanı Tıp Dergisi* 2014; 30(Suppl 2): 120-123.
14. İzci F, Bilici R. Gebelerde madde kullanımı: görülme sıklığı ve etkileri. *Bağımlılık Dergisi* 2015; 16(1): 26-34.
15. Koçak D, Hotun Şahin N, Büyükkayacı Duman N. Alkol ve sigara bağımlılığı, kadın sağlığına etkileri ve hemşirelik girişimleri. *Literatür Sempozyum Dergisi* 2015; 1(5): 43-47.
16. Altıntoprak E, Annette Akgür S, Yüncü Z, et al. Kadınlarda alkol kullanımı ve buna bağlı sorunlar. *Türk Psikiyatri Derg* 2008; 19(2): 197-208.
17. Şaşman Kaylı D, Yılmaz G, İyilikçi O. Toplumun bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutum ve davranışları üzerine ölçek çalışması. *Bağımlılık Dergisi* 2020; 21(2): 115-128.
18. Radcliffe P, Stevens A. Are drug treatment services only for 'thieving junkie scumbags'? Drug users and the management of stigmatized identities. *Soc Sci Med* 2008; 67(7):1065-1073.
19. Boeri MW. Women on Ice: Methamphetamine Use among Suburban Women. New Brunswick: Rutgers University Press, 2013.
20. Luck PA, Elifson KW, Sterk CE. Female drug users and the welfare system: a qualitative exploration. *Drugs (Abingdon Engl)* 2004; 11(2): 113-128.
21. Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMSHA). Substance Abuse Treatment: Addressing the Specific Needs of Women, A Treatment Improvement Protocol. Rockville: SAMSHA, 2009.
22. Wincup E. Women as vulnerable subjects: A gendered reading of the English and Irish drug strategies. *Addict Behav* 2019; 98: 105995.
23. McQuaid R, Dell C. Life in recovery from addiction in Canada: Examining gender pathways with a focus on the female experience. *Alcohol Treat Q* 2018; 36(1): 499-516.
24. Smith CL, Waters SF, Spellacy D, et al. Substance use and mental health in pregnant women during the COVID-19 pandemic. *J Reprod Infant Psychol* 2022; 40(5): 465-478.
25. Barnett ER, Knight E, Herman RJ, et al. Difficult binds: A systematic review of facilitators and barriers to treatment among mothers with substance use disorders. *J Subst Abuse Treat* 2021; 126: 108341.
26. Grant TM, Graham C, Carlini BH, et al. Use of marijuana and other substances among pregnant and parenting women with substance use disorders: changes in Washington State after marijuana legalization. *J Stud Alcohol Drugs* 2018; 79(1): 88-95.
27. Hakansson U, Söderström K, Watten R, et al. Parental reflective functioning and executive functioning in mothers with substance use disorder. *Attach Hum Dev* 2018; 20(2): 181-207.
28. Berlin LJ, Shanahan M, Appleyard Carmody K. Promoting supportive parenting in new mothers with substance-use problems: a pilot randomized trial of residential treatment plus an attachment-based parenting problem. *Infant Ment Health J* 2014; 35(1): 81-85.

29. Kuo C, Schonbrun YC, Zlotnick C, Bates N, et al. A qualitative study of treatment needs among pregnant and postpartum women with substance use and depression. *Subst Use Misuse* 2013; 48(14): 1498-1508.
30. Terplan M, Kennedy Hendricks A, Chisolm MS. Prenatal substance use: exploring assumptions of maternal unfitness. *Subst Abuse* 2015; 9(Suppl 2): 1-4.
31. Lee N, Boeri M. Managing Stigma: Women Drug Users and Recovery Services. *Fusio* 2017; 1(2): 65-94.
32. Yılbaş B, Gönültaş MB. Bağımlılık merkezinde ve diğer hastane birimlerinde çalışan bir grup sağlık profesyonelinin madde bağımlılarına yönelik algıları. *Cukurova Medical Journal* 2021; 46(3): 990-997.
33. Toronto Drug Strategy Implementation Panel. Stigma, Discrimination and Substance Use: Experiences of People Who Use Alcohol and Other Drug in Toronto. Toronto: Toronto Drug Strategy Implementation Panel, 2010.
34. Luty J, Umoh O, Nuamah F. Effect of brief motivational interviewing on stigmatised attitudes towards mental illness. *Psychiatr Bull* 2009; 33(6): 212-214.
35. Luty J, Rao H, Arokiadass SMR. The repentant sinner: methods to reduce stigmatised attitudes towards mental illness. *Psychiatr Bull* 2008; 32(9): 327-332.
36. Crapanzano K, Vath RJ, Fisher D. Reducing stigma towards substance users through an educational intervention: harder than it looks. *Acad Psychiatry* 2014; 38(4): 420-425.
37. Castro de Oliveira M, Martins LF, Richter K, Ronzani TM. Evaluation of an intervention to reduce health professional stigma toward drug users: A pilot study. *J Nurs Educ Pract* 2013; 3(5): 138-148.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır

Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onay alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.

Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author

Ethical Approval: Ethical approval was obtained for this study from relevant Ethics Committee.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.

Financial Disclosure: Authors declared no financial support